

CONSIDERAȚII PRIVIND TOPONIMUL „PLAI” (CU REFERIRI SPECIALE LA AREALUL ȚĂRII MOTILOR)

Dominuț Pădureanu

Importanța plaiului¹ în viața românilor de altădată a fost considerabilă, „**plaiul**” - cu înțelesul de munte!- apărând nu numai în titulatura primilor domni ai Moldovei - stăpâni ai țării „*din plaiuri*” („*adică din munți, de unde au ieșit, și până la Marea cea Mare*” - , ci și în titulatura primilor mitropoliți „**Exarh al plaiurilor**”² - acordată pentru prima dată de Patriarhia de la Constantinopol Mitropolitului Țării Românești, însemnând extinderea autorității Bisericii Ortodoxe (protecția acesteia) asupra românilor ortodocși din Transilvania.

În mileniul care a urmat retragerii romane din Dacia (271-275), când s-a plămădit limba și poporul român, așa cum remarca marele nostru poet și filosof **Lucian Blaga** - observația rămânând interesantă, nu atât prin exactitate, cât, mai ales, prin reliefarea unei permanențe istorice românești - „*muntele, codrul și plaiul au permis românilor să se retragă din istorie [...] pentru a rămâne în istorie, pentru a nu fi eliminați din ea*”.

Geografic – se continuă ideea – retragerea a însemnat înfrățirea cu muntele, codrul și plaiul care i-a ajutat să supraviețuiască. Carpații prin toate caracteristicile lor nu numai că nu au despărțit niciodată pe autohtoni ci, dimpotrivă, ei au constituit o axă, o coloană vertebrală care a menținut și întărit unitatea poporului. Străbătând teritoriul românesc, ei alcătuiesc împreună cu Apusenii, cetatea Transilvaniei, considerată, pe drept cuvânt, elementul central al acestui pământ, nucleul lui, „*inima pământului românesc și a națiunii române*”³.

Pe plaiuri și poiene s-au statomicit de timpuriu nedeile, adevărate instituții etnoculturale montane, manifestări de o mare complexitate, cu implicații largi și semnificații dintre cele mai importante.⁴ Pe plaiurile și poienile montane ale Carpaților românești, a pulsat, secole după secole, o intensă și bogată viață agro-pastorală și meșteșugărească, aici a luat naștere o rețea de „crânguri” în care s-au păstrat cu pioșenie limba, datinile și obiceiurile străbune, sistemul de mituri, fapt ce a făcut să fie considerate sacre, în preajma lor dezvoltându-se activități cu caracter mirific.

Plaiul a fost considerat un drum spre rai, o gură de rai, mediu între cer și pământ, spațiu hierogamic prin excelență.⁵

Înegalabila baladă românească „Miorița” - capodoperă a geniului popular - reflectă din plin observațiile anterioare, versurile sale rămânând extrem de sugestive: „*Pe-un picior de plai, / Pe-o gură de rai (...)*”⁶.

¹ În lista celor 161 de cuvinte dacice redactată de lingvistul și istoricul I.I.Russu, cuvântul plai lipsește. Dan Oltean (Religia dacilor, București, 2002, p.427) scrie că „românescul plai este foarte asemănător cu dacicul pleistoi (...)”.

² *** Geopolitica. Vol.I, Iași, 1994, p.125.

³ *** Probleme fundamentale ale istoriei României, București, 1983, p.57.

⁴ Vezi pe larg: Pădurean Dominuț, Nedeile carpatice românești - dovezi incontestabile ale originalității, unității și continuității spiritualității noastre populare (Cu referiri speciale la „Târgul de pe muntele Găina”), în: BIHAREA, Oradea, 1994, p.109-136.

⁵ Romulus Vulcănescu, Mitologie română, București, 1985, p.454.

⁶ Prima înregistrare a „Mioriței” datează din anul 1794! Vezi: Alexandru Dobre, O descoperire de senzație: Miorița înregistrată la 1794, în: REVISTA DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR, București, Tom 38, 1993, Nr.1-2, p.135-138.

Sub aspect fizico-geografic, așa cum sublinia **George Vâlsan**, plaiurile nu sunt altceva decât „suprafețe ușor ondulate, urmele unor vechi „platforme”, cu forme de maturitate, cu văi largi și râuri line(...)”.⁷

Înțelesul exact al substantivului „plai” a fost relevat întâia oară de către reputatul **Ion Conea**, care arăta că prin „plai” trebuie să înțelegem „*întinderea de munți de la contactul cu depresiunea subcarpatică și până sus la gol (...)*”.⁸

Termenul „plai” – care poate fi socotit, potrivit autorului citat, între cele mai interesante și mai vechi cuvinte ale limbii române - are mai multe înțelesuri.⁹

În Mărginimea Sibiului noțiunea de „plai” s-a identificat cu cea de drum de culme, locuitorii zonei afirmând că „*fiecare culme își are plaiul ei*”.

În Țara Bârsei, după cum arăta **Nicolae Dunăre**, plaiul avea înțelesul de potecă, cărare, pe care se putea trece dintr-o parte în alta a muntelui, cuvânt frecvent întâlnit și în vechile cronică românești.

Romulus Vuia arăta că „*Munții Apuseni, poartă pe spinările lor late, la diferite înălțimi, o serie de plaiuri netede și întinse, acoperite nu numai cu pășuni excelente, dar și cu pământ potrivit pentru agricultură până la înălțimi ce trec peste 1000 de metri*”.¹⁰

Pentru zona Țării Moșilor, informații deosebit de interesante în acest sens ne furnizează mitropolitul **Alexandru Sterca-Șuluțiu**: „(...) muntenii [moșii] fiind vânători prea iscusiți și mari, principele Ardealului nu numai când ieșea dânsul în munții aceștia [Apuseni] la vânat îi era de cea mai mare desfătare și de ajutor întru vânarea fiarălor celor mari (...) da ca pe pușcași vestiți îi întrebuința și la fortărețe și la bătăi [lupte] în loc de iagări [soldați], cum îi numim acum; afară de aceia fiind în Câmpeni [„capitala” Țării Moșilor] trițezimă și plai, sau cum îi zicem noi cordon, muntenii [moșii] apărau plaiurile și trecătorile munților Bihariei și a Găinii în contra invaziunii țării de către țara ungurească, mai vârtos pe timpul în care stăpâneau turcii și Oradia Mare cu împrejurul ei”.¹¹

Interesant rămâne și faptul că „plaiurile” apar reprezentate pe emblema Prefecturii Auraria Gemina, condusă de Avram Iancu la 1848-1849.

Nu trebuie uitat faptul că încă de la începuturile feudalismului românesc, plaiurile populate, ca și trecătorile din imediata apropiere, erau administrate și apărate de plăieși¹², conduși de vatafi de plai, iar mai apoi au fost grupate în unități administrative distincte, situație valabilă până la sfârșitul secolului al XIX-lea. Vechiul județ Mehedinți era bunăoară împărțit administrativ în 6 plăși și un plai - **Plaiul Cloșanilor** (care cuprindea partea muntoasă a acestui județ).¹³

⁷ George Vâlsan, Transilvania în cadrul unitar al pământului și statului român, în (Vol.): ***Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul, 1918-1928, Vol.I, București, 1929, p.150.

⁸ Ion Conea, Plaiuri carpatice, București, 1984, p.16. Plaiul este o culme despădurită situată la mare altitudine. Sus pe plai omul era în siguranță, ferit de stihiiile pădurii.

⁹ Vezi și: Bugă D., Sensul termenului “plai” la populația satelor Olteniei subcarpatice, în: ***Lucrările Simpozionului de Toponimie, Institutul de Geografie, București, 1975, p.77-82, ș.a.

¹⁰ Romulus Vuia, Satul românesc din Transilvania și Banat. Studiu antropogeografic și etnografic. 1945, în: Idem, Studii de etnografie și folclor. Vol.I, București, 1975, p.169

¹¹ Alexandru Șterca-Șuluțiu, Istoria Horii și a poporului românesc din Munții Apuseni ai Ardealului, în: *** Izvoarele răscoalei lui Horea. Seria B. Izvoare narrative. Vol. II (1786-1860). Editura Academiei, București, 1983, p.364 (vezi și p.441). Istoricul italian Lazaro Soranzo, scriind (1595) despre originea comună și unitatea de neam a românilor din Transilvania, Moldova și Țara Românească, nota următoarele: „Fără îndoială, transilvănenii sunt socotiți printre cei mai războinici oameni din Europa” (Apud *** Documente ale unirii (1600-1918), București, 1984, p.85.)

¹² De la “plai” avem în l.română cuvântul “plăieș”, prin adăugarea sufixului diminutival -eș; schimbarea diminutivului -aș>-eș fiind obișnuită după palatale (ca în ex.: băiaș (miner)>băieș).

¹³ Vezi și: Ciobanu Pavel, Plaiul Cloșani. Centru de îndrumare a creației populare Mehedinți, 1996.

În secolul al XVIII-lea, Rigas Velestinlis – celebru poet al Renașterii grecești, fost secretar al domnului Mavrogheni, la București -, în harta intitulată „Nea harta tis Vlahias”(12 foi, tipărită în 1797), în cadrul fiecărui district, notează ca unități teritorial-administrative și **plaiurile** pentru plășile din regiunea dealurilor: **Plaiul Loviștei, Plaiul Arefului, Plaiul Teleajenului, Plaiul Dâmboviței, Plaiul Ialomiței, Plaiurile Râmnicului** ș.a.¹⁴

În „Istoria Valahiei politică și geografică de la așezarea ei cea mai veche până la anul 1774”, scrisă de frații Tunsuli (pseudonim încă nedescifrat!) și tipărită în grecește, în anul 1806, între culmile de munți citate se numără și „**Gura Plaiului**” (în județul Gorjului), respectiv „**Plaiul Susaiul**”(în județul Prahova).¹⁵

Tot pentru secolul al XIX-lea, amintim faptul că în anul 1818 Țara Românească era organizată administrativ în plăși și **plaiuri**.¹⁶

Pentru perioada contemporană amintim excelenta lucrare a lui Vasile Latiș, dedicată păstoritului maramureșean, în care citează, între alte toponime locale, și „**Plaiul Doamnei**” de lângă Prislop.¹⁷

Menționăm faptul că în zona Banatului, termenul „**plai**”(mai) desemna un mijloc de navigație. **Plaiul** – era construit dintr-un număr variabil de bușteni alăturați și legați unii de alții cu curpeni și funii de cânepă. În funcție de grosimea buștenilor se construiau plaiuri cu un rând sau mai multe, supraetajate, consolidate cu ajutorul bânelor dispuse transversal. Fiind alcătuit din bușteni ce urmau să fie valorificați ca material de construcție pe piețele diverselor orașe, plaiul era în așa fel construit ca la capătul călătoriei să poată fi repede demontat, fără deteriorări majore .

Dintre înțelesurile actuale ale termenului „plai”, noi îl reținem pe acela (geomorfologic) care relevă faptul că **plaiul** este o „*creastă, culme, vârf al unui munte*”, o „*regiune de munte sau de deal aproape plană, acoperită în general cu pășuni*”.¹⁸

Cuvântul „**plai**” a ajuns în limba română prin filieră greco-latină.

În limba latină, corespondentul acestuia este **plagijs, plaga, ae**¹⁹.

„Plai”-ul – „**πλαγιον** - este însă de sorginte greacă.²⁰ Ion Coteanu și Mircea Sala subliniau că dintre cuvintele vechi grecești pătrunse în latina dunăreană la o dată greu de precizat și neatestat în limbile romanice occidentale, s-au numărat **cir, plai și stur**²¹ -

¹⁴ Marin Popescu-Spineni, România în izvoare geografice și cartografice. Din antichitate până în pragul veacului nostru, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, p.201. Pentru plaiurile de pe Platforma Luncanilor, vezi: Lucia Apolzan, Permanență și omenie pe plaiurile de munte, în: SARGETIA, Deva, XVIII-XIX, 1984-1985, p.461-464.

¹⁵ .M.P.Spineni, op. cit., p.218, respectiv 219.

¹⁶ Vezi: Claudiu Giurcăneanu, Populația și așezările din Carpații românești, București, 1988, p.24; Dr.Marin Popescu-Spineni, op. cit., p.220;ș.a.

¹⁷ Vasile Latiș, Păstoritul în Munții Maramureșului (Spațiu și timp), 1993, p.140 (n.34). Vezi și: P. Binder, Drumurile și plaiurile Țării Bârsei, în: STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE, București, 1969, p. 214 ș.u.

¹⁸ *** Dicționarul explicativ al limbii române, București, 1975, p.700.Vezi și: Iorgu Iordan, Toponimie românească, București, 1963, p.42; George Giuglea, Fapte de limbă despre trecutul românesc, București, 1988, p.90-92.

¹⁹ Vezi și: G. Guțu, Dicționar latin-român, București, 1983, p. 920.

²⁰Vezi: H. Mihăescu, Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV- lea, București, 1966, p.19;

George Giuglea, op. cit., p.90;ș.a.

²¹ Vezi: Ion Coteanu, Marius Sala, Etimologia și limba română. Principii - probleme, București, 1987, p. 140; H. Mihăescu, op. cit, p.46-65; I. Fischer, Latina dunăreană. Introducere în istoria limbii române, București, 1985, p.142-144; ș.a.

toate trei întâlnite și populare și în arealul Țării Moților (în comuna Avram Iancu bunăoară ele au desemnat și desemnează, în ordine, o mâncare pe bază de făină de grâu, mai multe toponime locale, respectiv un oronim local – n.n.).

Existența și rolul jucat de-a lungul timpului de frumoasele noastre plaiuri montane, au lăsat urme durabile în toponimie, această istorie nescrisă, adevărată arhivă, ce păstrează neștearsă amintirea atâtor întâmplări, fapte și evenimente, petrecute de-a lungul vremii și care au impresionat într-un fel sau altul, sufletul sensibil al omului de la munte.

În zona Țării Moților, **toponimul „Plai”** apare ca denumire ce desemnează o serie de crânguri moțești: **Plai, Plaiul Bihariei**²² și **Târșa Plai** - în imediata apropiere a muntelui Găina - , aparținătoare com.Avram Iancu (AB)²³; **Plai** - crâng (cătun) aparținător comunei Gârda de Sus (din același județ).²⁴

Tot din imediata apropiere a muntelui Găina, amintim satul **Plai**, aparținător comunei Blăjeni (HD); din zonele adiacente amintim **Muntele Plaiului** (com.Ocoliș, pe Valea Arieșului), satul **Plaiuri**, din zona Poșaga (AB), **Poiana Plai** (pe traseul dintre Arieșeni - Groapa Ruginoasă - vârful Țapul), **Plaiul Vâlcanelui** (menționat în rapoartele austriece la 1730), Băița - **Plai** (BH).

Peșterii de la Dosul Muncelului i se mai spune (și) **„Peștera din Plai”**.

Chiar locul unde se desfășura celebra nedeie (sărbătoare) anuală de pe Găina, apare atestat în vechi surse documentare sub denumirea de „plai”!...Sasul Michael Conrad von Heydendorff (1730-1821), protonotarul scaunului Mediaș, după călătoria făcută în vara anului **1793** (o hotărnicie oficială între Transilvania și Ungaria), își începea descrierea nedeii de pe muntele Găina arătând locul unde se desfășura ea: **„Pe un plai de munte(...)”**.²⁵

Despre un **„montis Play”** („**Alpis Play**”) scria la **1767** renumitul J.Fridvaldszky.²⁶

Tot despre **„alpis Play”** scria la 1778 și Josepho Benkö.²⁷

Un alt toponim, **„Pleysor”**(**Plăișor**) apare consemnat în anul **1589**, el marcând la aceea dată hotarul dintre Abrud și Bucium-Sat.²⁸

Toponimul **„Plai”** apare atestat în zona văii Arieșului cu mult mai devreme, această atestare situându-se, din punct de vedere cronologic, pe locul întâi. Astfel, Ion Minea, căruia-i revine meritul acestei întâietăți (atestări), într-un valoros studiu dedicat vechilor cnezate românești de pe valea „Râului de aur”, citează un document din **24 noiembrie 1487**, în care toponimul local apare consemnat sub forma **„Play”**.²⁹

²² Existente în 1942/1943, conform consemnării lor de către Lucia Apolzan (Sate-crânguri din Munții Apuseni, Craiova, 1944, p.7).

²³ Amintim cu acest prilej și “Pârâul Plaiului”, affluent pe partea stângă al pârâului Bulz (Boga), ce se varsă în Crișul Pietros (aparținător bazinului Crișului Negru). Pârâul Plaiului își are obârșia sub vf. Bălișesei (1267 m), în Munții Bihorului.

²⁴ Vezi și: *** C. Suci. Dicționar istoric al localităților din Transilvania. Vol. II, București, 1965, p.45.

²⁵ Adolf Armbruster, Dacoromano-Saxonica, București, 1980, p.379. Vezi și: Pădurean Dominuț, Prima atestare a nedeii (târgului) de pe Muntele Găina, în: ANUARUL MUZEULUI ETNOGRAFIC AL TRANSILVANIEI, Cluj Napoca, 2002, p.567-577.

²⁶ J. Fridvaldszky, Minerologia magni principatus Transilvaniae seu metalla, semimetalla, sulphura, salia lapides & aquae conscripta, Claudiopoli, 1767, p.54 (și 188).

²⁷ Josepho Benkö, Transsilvania sive Magnus Transsilvaniae Principatus olim Dacia Mediterranea dictus. Tomus Iuus, Vindobona, 1778, p.68

²⁸ ***Țara Abrudului, Abrud, 1991, p.62.

²⁹ Ion Minea, Din istoria unui cnezat ardelean, în: CERCETĂRI ISTORICE. REVISTĂ DE ISTORIE ROMÂNEASCĂ, Anul X-XIII (1934-1936), Nr.1, Iași, 1936, p.12 („in magna silva Play”).

CONSIDERATIONS CONCERNANT LE TOPONYME „PLAI“

Résumé

Le nom „Plai” (plateau herbeux) est arrivé dans la langue roumaine par la filière gréco-latine. Dans la langue latine, le correspondant de ce-ci est *plagius*, *plaga*, *ae.* Mais le nom „Plai” est d’origine grecque. Ion Coteanu et Mircea Sala ont souligné que de tous les noms anciens grecs, pénétrés dans la latine danubienne, a une date moins précisée et pas attestés dans les langues latines occidentales, on mentionne: *cir*, *plai* et *stur*.

L’existence et le rôle joués tous le long des années par notre beaux alpages ont laissé une empreinte durable dans la toponymie, cette histoire pas écrite, qui évoque des faits et des événements passés et qui ont impressionné en manière différente l’âme sensible du l’homme montagnard.